

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 64, Haziran / June 2020, 21-31

“VASALİSA” MASALINDA ARKETİPLER VE SEMBOLLER
Archetypes and Symbols in The Folktale “Vasalisa”

(Makale Geliş Tarihi: 21.09.2019 / Kabul Tarihi: 08.05.2020)

Selen KİPMEN*

Öz

Bu çalışmada eski, anonim bir Rus masalı olan “Vasalisa”, Clarissa Pinkola Estés’in *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* (1992) kitabındaki versiyonu temel alınarak Fransız düşünür Gilbert Durand’ın İmgesel Yapısalcılık kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Benimsenen yöntemi tamamlayıcı biçimde Estés’in kitabındaki kendi çözümlerinden ve Analitik Psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung’un Ortak Bilinçdışının Arketipleri Kuramı’ndan da yararlanılmıştır. “Vasalisa” masalı, Durand’ın İmgelerin Antropolojik Yapıları kuramındaki öğelerle yakından alakalıdır. Masal, ana karakter Vasalisa’nın inisiyasyon sürecinde yaşadıkları ve bu süreçte geçtiği aşamalar üzerine kuruludur. Gerçekleştirmiş olduğumuz çözümlemelerde özellikle anne, oyuncak bebek, üvey anne ve üvey kız kardeşler, karanlık orman, vahşi cadı yani Baba Yaga ve onun evi, Baba Yaga’nın Vasalisa’ya verdiği görevler, siyah, kırmızı ve beyaz atlılar ve ateşli kafatası üzerinde durulmuştur. Bütün bunların aslında Vasalisa’nın inisiyasyon (erginlenme) sürecinin yapı taşları olduğu ve hepsinin birbirleriyle bağlantılı öğeler olduğu anlaşılmaktadır.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü; *Master’s Degree Student, Istanbul University, Faculty of Literature, Department of Spanish Language and Literature, selenkipmen@gmail.com*, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1773-453X>.

Anahtar Kelimeler: Sembolik İmgelem, Arketip, *Kurtlarla Koşan Kadınlar*, Vasalisa, İnisiasyon.

Abstract

This study consists of an analysis of an old and anonymous Russian folktale “Vasalisa”, based on its version of Clarissa Pinkola Estés’ *Women Who Run with the Wolves, Myths and Stories of the Wild Woman Archetype* (1992) within the framework of the French philosopher Gilbert Durand’s theory: the Anthropological Structures of the Imaginary. Estés’ analyses in her book and the founder of Analytical Psychology, Carl Gustav Jung’s concept of archetypes have also been included to complement the method adopted in the analysis. The tale “Vasalisa” is closely related to the elements in Durand’s Anthropological Structures of Images. The folktale is based on the stages that the main character Vasalisa experienced during her initiation process. This study focuses on especially the mother, the doll, the stepmother and her daughters, dark forest, the wild witch whose name is Baba Yaga and her hovel, the tasks that Baba Yaga gave to Vasalisa, black, red and white horsemen and a skull with fiery eyes. It is understood that all of these things are the building stones of the Vasalisa’s initiation process and they are all related elements.

Keywords: Symbolic Imagination, Archetype, *Women Who Run with the Wolves*, Vasalisa, Initiation.

I. Giriş

Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler (1992) kitabının yazarı Clarissa Pinkola Estés travma sonrası terapisiyle ilgilenen, etnoklinik psikoloji alanında doktora yapmış, Carl Gustav Jung’un görüşlerini benimseyen bir psikanalisttir. Aynı zamanda bir şair ve öykü toplayıcısı-derleyicisi-anlatıcısıdır. Öykü anlatıcılığını psikanaliz sürecinde iyileştirici bir araç olarak kullanan Estés için öyküler ilaç niteliğindedir. *Kurtlarla Koşan Kadınlar* kitabının yazılış amacı kadınların erginlenme ve iyileşme sürecinde öykülerin nasıl kullanıldığını anlatmaktır. Kitabında yer verdiği öyküleri, masalları Jung’un analitik psikoloji kuramına göre çözümleyen Estés özellikle vahşi kadın arketipinin üzerinde durur.

Gilbert Durand ise mitos eleştirisi ve mitos analizi yöntemlerini kapsayan İmgesel Yapısalcılığın kurucusudur. Bu kurama göre insan zihni sonsuz sayıdaki sembollerin ve imgelerin etkisi altındadır ve imgelememizde ikili bir kutuplaşma söz konusudur. Bu kutuplaşmayı gece ve gündüz rejimleri olarak ikiye ayıran Durand’ın kuramında Jung’un *arketip* kavramı da önemli bir yere sahiptir. “Ana örnek”, “ilk model” gibi anlamlara gelen arketip kavramını Jung sonradan kullanmış ve Yunanca “arketipi” sözcüğünün karşılığı olan St. Augustin’in “Ana Düşünceler” kavramından esinlenmiştir: *hep aynı durumda, sürekli ve sonsuzca bulunurlar* (Jung, 1997/2006:

s. 46). Jung belirlediği belli başlı arketipleri persona, gölge, anima/animus, yaşlı bilge adam, toprak ana ve öz (*self*) olarak adlandırmıştır.

Bu çalışmada üzerinde durulacak arketiplerden biri gölgedir. Jung gölgeyi “karanlık yanımız” olarak nitelendirmiştir. Doğduğumuzdan beri var olan ancak etik, estetik veya başka nedenlerden dolayı benimsemediğimiz ve ilkelermize karşıt diye bastırduğumuz ortak eğilimler gölgeyi oluşturur (Jung, 1997/2006: s. 70). Kişiliğin daha düşük düzeydeki parçası olan gölge, insanlığın uygarlaşma süreciyle birlikte değişmez ve bilindik yollarla eğitilemez. Kolayca anlaşılmadığı ve yok edilemez olduğu için de bilinç dışına itilmiştir.

Üzerinde durulacak diğer arketip ise personadır. Roma tiyatrosunda kullanılan maskelere verilen isimden gelen persona arketipi, yaşam boyunca üstlenilen çeşitli rollere karşılık gelmektedir. Bireyle toplum arasında insanın nasıl görünmesi gerektiği konusunda bir uzlaşma olarak nitelendirilebilecek persona, dış dünya ile kolay ve doğal ilişkiler sağlayan koruyucu bir boyadır (Jung, 1997/2006: s. 41).

Durand’ın arketip anlayışı ise psikolojiden, dolayısıyla da Jung’un görüşlerinden biraz daha farklı bir bakış açısına sahiptir; bu anlayışta, imgelememizin ürettiği semboller ortak bir noktada buluşturan fiil, sıfat ve isimler gibi çeşitli temel kalıplar “arketip” olarak adlandırılabilir:

“[...] arketip, dinamik bir şekildir, imgelerin düzenleyici bir yapısıdır; fakat imgelerin oluşumunun bireysel, biyografik, bölgesel ve toplumsal yoğunlaşmalarını her zaman aşmaktadır” (Durand, 1964/2017: s. 82).

İnsanda sembolik işlevi zıtların toplandığı yer olarak tanımlayan Durand, sembolün etimolojik kökeninin de (Almanca’da *Sinnbild*) zıt çiftlerin birleştiricisi anlamına geldiğini vurgulamıştır (Durand, 1964/2017: s. 84). Birbiriyle zıt olan gece ve gündüz rejimlerinin kökeni temelde biyolojiktir: Gündüz rejimi, Homo Erektus’un ayağa kalkmasıyla oluşmaya başlar. Yukarı-aşağı, iyi-kötü gibi birçok simge çifti bu rejimde bulunur. Gece rejimi ise kendi içinde sentetik ve mistik olmak üzere iki yapıya yer verir. Mistik yapı sindirim baskın refleksinden kaynaklanır ve aşağı inmek, nüfuz etmek gibi fiil; derin, mahrem, sıcak gibi sıfat; ev, ana, kap gibi isim arketiplerinden oluşur. Sentetik yapının kökeni ise çiftleşme baskın refleksine dayanır. Sistemleştirme, döngüsel zaman anlayışı bu yapı dahilindedir.

Durand’ın İmgesel Yapısalcılığının bir inceleme yöntemi olarak kullanılmasının amacı, incelenen eserde farkında olmadan kullanılan imgeleri ve arketipleri incelemektir. Eserin derin anlamını açığa çıkarmaya çalışmak amaçlanmaktadır.

I I. Arketip kavramının ve sembollerin “Vasalisa” masalına uygulanması

Vasalisa’nın ana karakter olduğu öyküler birçok ülkede anlatılır. Estés, masalın arketipsel kökenlerinin klasik Yunan kültüründen önceki eski at-Tanrıça kült-

lerine kadar geri gittiğini düşünmektedir (Estés, 1992/2018: s. 88). Vasalisa'nın annesi ölmeden önce kızına küçük bir oyuncak bebek verir ve bu bebeğin Vasalisa'ya her konuda yardımcı olabileceğini söyler. Anne öldükten sonra baba, iki kızı olan dul bir kadınla evlenir ve bu üç kadın, Vasalisa'ya sürekli eziyet ederler. Bir gün evde yanan ateşi söndürürler ve ateşi yeniden tutuşturmak için köz alsın diye Vasalisa'yı ormana, Baba Yaga'ya gönderirler. Vasalisa oyuncak bebeğinin de yardımıyla korkunç bir yaratık olan Baba Yaga'yı bulur. Baba Yaga, Vasalisa'ya bir sürü ev işi yaptırır; eğer istediklerini yapmazsa Vasalisa'yı yiyeceğini söyler. Vasalisa, yine oyuncak bebeğinin yardımıyla bütün işleri zamanında bitirir. Baba Yaga, Vasalisa'ya bir sopanın üzerine oturtulmuş alevli kafatası verir, ateş kafatasının içindedir. Vasalisa, evine sağ salim döner. Üvey anne ve kızlarının her hareketini izleyen sopadaki kafatası, sabah olduğunda bu üç kadını küle çevirir.

“Vasalisa” masalı kadının sezgi gücünün kendisinden sonra gelen nesle yani kendi çocuğuna aktarılmasıyla ilgilidir. Masalda bu aktarım olayı oyuncak bebek aracılığıyla gerçekleşir. Ölüm döşeğindeki anne kızına oyuncak bebeği vererek onu her zaman yanında taşımasını, ondan kimseye söz etmemesini ve acıktığında onu beslemesini öğütler. Anne, kızına önemli bir miras bırakır ve kendisi ölürken yeni bir kadın yani Vasalisa doğar. Vasalisa, annesinin ölümüyle yeni bir evreye geçer.

“Anne arketipinin özellikleri ‘annelik’ ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri [...]” (Jung, 1976/2005: s. 59)

Olumlu özelliklere sahip olan anne arketipi, doğal gelişim sürecimizde daha farklı bir hal alır ve yavaş yavaş geri plana itilmeye başlar:

“Doğal olgunlaşma sürecimizde fazla-iyi anne giderek silikleşmeli, yavaş yavaş küçülerek yeni bir anlayışla kendi kendimize bakabilmemiz için bizi yalnız bırakmalıdır. Gerçi onun sıcaklığının özünü hep koruruz, ama bu doğal psikik geçiş, bize karşı pek de annece davranmayan bir dünyada bizi kendi başımıza bırakır” (Estés, 1992/2018: s. 95).

Anne, Vasalisa'nın hayatında belli bir noktadan sonra var olamaz ama gitmeden önce onu oyuncak bir bebek aracılığıyla kutsayıp Vasalisa için doğru olanı yapmaktan da geri kalmaz. Öte yandan, “oyuncak bebek” sembolü annelik içgüdüsünden sapma, çocukluk çağına geri dönme anlamlarına da gelebilir (Cirlot, 1992: s. 323); Vasalisa'nın durumunda bunun tam tersi söz konusudur. Vasalisa'nın kendi kendine yeten bir birey olma süreci annenin ölmesiyle ve oyuncak bebeğe sahip olmasıyla başlar. Estés, oyuncak bebeğin hem sert hem de kalıcı olan *a vidacita*'yı (küçük içgüdüsel hayat gücünü) temsil ettiğini söylemiştir (1992/2018: s. 102). Durand'ın imgelem kuramında ise “oyuncak bebek”, gece rejiminin mistik yapısıyla ilişkilendirilebilir (Durand, 1964/2017: s. 113): Oyuncak bebek, Vasalisa'nın cebine sığabilecek büyüklüktedir yani minyatürleştirilmiştir ve oyuncak bebeğe annenin

sezgisel gücü aktarılmıştır. Bu da yine mistik yapının sıfat arketiplerinden “gizli”ye denk gelmektedir, çünkü sadece Vasalisa bu sezgisel güce ulaşabilir.

Annenin ölümünden sonra Vasalisa’nın babası iki kızı olan dul bir kadınla evlenir ve bu üç kadın Vasalisa’nın hayatını çekilmez kılmaya başlar, ona eziyet ederler. Yardımsever biri olan Vasalisa ise şikâyet bile etmeden bu üç kadının isteklerini her zaman yerine getirir.

Üvey anne ve üvey kız kardeşler kışkırtıcı, zalim bir karaktere sahiptirler; onlar için gölge öğeler denilebilir. Üvey aile ve Vasalisa arasında bir karşıtlık söz konusudur: Üvey aile ne kadar kötü ve acımasızsa Vasalisa da bir o kadar iyi, sevecen ve yardımseverdir. Bu betimlemelerle karakterler aşırı uçlarda sınıflandırılmış ve zıtlıklar ön plana çıkarılmıştır, anlatıya gündüz rejimi hakimdir.

Vasalisa üvey ailesinin isteklerini hiç sesini çıkarmadan yerine getirdikçe yapılması gereken yeni işlerle karşılaşmaya devam eder. Vasalisa’nın nazik ve yardımsever olması ona hiçbir şey kazandırmamakla birlikte üzerindeki baskının artmasına sebep olur. Üvey anne ve kız kardeşler, Vasalisa’dan sonsuza kadar kurtulmak için bir plan yapıp evdeki ateşi söndürürler ve Vasalisa’ya ormana gidip Baba Yaga’yı bularak ondan ateşi yeniden tutuşturacak bir köz almasını söylerler. Vasalisa ormana gitmeyi kabul eder.

Vasalisa’nın karanlık ormanda yolunu bulması gerekmektedir ve annesinin ona verdiği oyuncak bebek ona bu konuda yardımcı olur. Orman, bilinçdışını sembolize etmektedir (Cirlot, 1992: s. 102): Vasalisa’nın bu yolculuğa çıkmadan önce farkında olmadığı ruh gücü ve annesinden kendisine oyuncak bebek aracılığıyla aktarılan gizli güçler bu yolculukla beraber ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Vasalisa yolculuk boyunca bebeğini beslemeyi ihmal etmez, besledikçe bebek ona daha çok yardımcı olur ve ormanda Vasalisa’nın korkmadan ilerlemesini sağlar:

“Bebeğin beslenmesi Vahşi Kadın arketipinin – gizli hazinelerin bekçisinin – temel döngüsüdür. Vasalisa bebeği iki şekilde besler. İlk olarak bir parça ekmekle – bu yeni psişik maceraya yönelik bir parça hayatla-; ikinci olarak da Yaşlı Vahşi Ana’ya, Baba Yaga’ya giden yolunu bularak. Yoldaki her sapak ve dönemeçte bebeğe kulak verince, o da hangi yolun ‘ev’ olduğunu gösterir” (Estés, 1992/2018: s. 105).

Çok korkunç bir yaratık olarak nitelendirilen Baba Yaga, kendi kendine her yere uçan ve şekli havana benzeyen bir kazanla seyahat etmekte ve geçtiği yerlerde bıraktığı izleri, uzun süre önce ölmüş birinin saçlarından yapılmış bir süpürgeyle süpürmektedir. Baba Yaga’nın uzun çenesi yukarıya, uzun burnu da eğrilip aşağıya doğru uzanmakta ve ikisi ortada karşılaşmaktadır. Minik bir keçi sakalı ve cildinde siğiller olan Baba Yaga’nın kahverengi tırnakları da kalındır ve tıpkı çatılarda olduğu gibi kubbelidir. Baba Yaga’nın evi de oldukça gariptir: Kocaman, pullu sarı tavuk

ayaklarının üzerine oturtulmuştur ve bazen kendi kendine zıplayarak dans etmektedir. Evin kapılarındaki sürgü ve kepenkler insan ayaklarından yapılmıştır; evin kilidi ise sivri dişlerle kaplanmış bir hayvan burnundan bozmadır.

Baba Yaga'nın tasvirinde gündüz rejiminin etkili olduğu söylenebilir. Kendisini dış dünyadan soyutlamıştır ve ormanın derinliklerine gizlenmiş bir evde yaşamaktadır. Anlatı başkışisi Vasalisa'yla arasında bir ast/üst ilişkisi vardır. Vasalisa'ya bir sürü görev vererek her istediğini yaptırması, onu küçümsemesi bunun kanıtıdır. Kişilik özellikleriyle ve içinde yaşadığı tuhaf eviyle Baba Yaga gündüz rejiminin "otistik gerileme" yapısıyla da ilişkilendirilebilir; çoğunluktan koparak uzaklaşmış ve etrafına uyum sağlayamayarak yalnızlaşmış olması bu yapının özelliklerine uyumaktadır.

Adeta bir canavara benzeyen Baba Yaga ile saf ve iyi kalpli olan Vasalisa arasında bir tezatlık söz konusudur. Baba Yaga'nın minik bir keçi sakalına sahip olması önemli bir ayrıntıdır. Şeytanın keçi biçimine girdiğinden, dolayısıyla keçi sakalı olduğundan bahsedilir ve çeşitli resimlerde bu şekilde tasvir edilir:

"Şeytan simgesi, Tanrı kavramının en aşağı düzeydeki, en eski aşamalarından biridir. Özel becerileri olan, büyü gücüne sahip bir kişilik, ilkel oymak sihirbazı ya da büyücü-hekim. Bu figür çoğunluk esmer, mongoloid tipte olur, bu kılığında olumsuz, muhtemelen de tehlikeli bir görünüm sergiler. Bazen Gölge'den ayırt etmek güçtür, ayırt edilebilecek durumdaysa o da; ama büyüsel niteliği ne denli üstün gelişirse, bu ayrımı yapmak o kadar kolaylaşır, bu şeytanın 'yaşlı bilge kişi' gibi son derece önemli bir yanı da olabilir" (Jung, 1997/2006: s. 172).

Baba Yaga hem bilgelik hem de cadılık özellikleri taşımaktadır. Jung, "cadı" kelimesinin *mater natura* (doğa ana) anlamına geldiğini, bilincin ilk baştaki anaerkil durumu olduğunu ve bilinçdışının karşısında salt zayıf ve bağımlı bir bilincin bulunduğu psişik bir duruma işaret ettiğini söylemiştir (Jung, 1976/2005: s. 282). Vasalisa'nın erginlenmesinde önemli bir rolü olan Baba Yaga'yı Estés şu sözlerle tanımlamıştır:

"Bu erginlenme dramasında, Baba Yaga, cadı kılığındaki içgüdüsel doğadır. Vahşi (wild) sözcüğü gibi, cadı (witch) sözcüğü de bir aşağılama niyetiyle kullanılmaya başlanmıştır; oysa uzun zaman önce cadı sözcüğü hem yaşlı hem de genç kadın şifacılar verilen unvandı. Yine, cadı sözcüğü bilge, akıllı (wise) anlamına gelen wit'den türemiştir [...], umacı kadın, cadı, vahşi doğa, kısacası kültürün kadınların psişelerinde kötü bulunduğu diğer criatura'lar ve bütünsel yönler, aslında kadınların çoğu zaman yeniden ele geçirip yüzeye çıkarmaya gereksinim duydukları en kutsal şeylerdir" (1992/2018: s. 109).

Tuhaf evi ve Baba Yaga'nın kişiliği arasında da bir uyum vardır. Evin alışılmamışın dışındaki görüntüsü bu eve yaklaşılmasına gerektiği konusunda bir uyarı ni-

telikindedir. Ev, Baba Yaga için bir kalkan görevi görmektedir. Gece rejiminin mistik yapısının isim arketiplerinden biri olan “ev”, Baba Yaga’nın ormanın derinliklerindeki gizli yeridir.

Vasalisa Baba Yaga’ya “Büyükanne” diye hitap eder ve ona ateş için geldiğini söyler. Baba Yaga, Vasalisa’yı ve ailesini tanıdığını belirtir, bu da Baba Yaga’nın bilge kişiliğinin bir özelliğidir. Daha önce olup bitmiş her şeyi bilen Baba Yaga için, “içgüdüsel ve bütünleşmiş psişenin özü” denilebilir (Estés, 1992/2018: s. 107). Baba Yaga Vasalisa’ya “Sana ateş vereceğimi de nereden çıkarıyorsun?” diye sorduğunda Vasalisa oyuncak bebeğine danışır ve gayet sakin bir şekilde “Çünkü bunun için size ricada bulunuyorum.” cevabını verir. Bu cevap, Baba Yaga’nın hoşuna gider ve Vasalisa’ya bazı görevler vereceğini ve bu görevleri düzgün bir şekilde tamamlarsa ona ateşi vereceğini, aksi takdirde Vasalisa’nın öleceğini söyler.

Vasalisa, Baba Yaga’ya ocakta pişenleri getirir. On kişiye yetecek kadar yemek olmasına rağmen Baba Yaga Vasalisa’ya sadece ufak bir ekmek kabuğu ve çok az çorba verir. Vasalisa hiç sesini çıkarmadan bunları yer. Yemekten sonra Baba Yaga Vasalisa’ya yapması gerekenleri söyler: giysileri yıkamak, avluyu süpürüp evi temizlemek, yemeği hazırlamak, küflü buğdayları sağlamlardan ayırmak ve her şeyin yerli yerinde olup olmadığını kontrol etmek.

Baba Yaga’nın giysilerini yıkamak masaldaki ilk görevdir. Arketipsel simgelerde giyim personayı yani toplumun bize verdiği değeri simgeler:

“Persona’nın işlevsel kompleksi, yalnızca nesne ile, yani dış dünya ile olan ilişkiyle ilgilidir. Persona, bireyle toplum arasında insanın nasıl görünmesi gerektiği konusunda bir uzlaşmadır. Çevrenin koşullarıyla, bireyin iç yapısal gereksinimi arasında bir uzlaşma” (Jung, 1997/2006: s. 40).

Bunun dışında, bütün Orta Amerika geleneklerinde var olan şifacıların Jung’un terimi personaya verdikleri başka bir anlam daha bulunmaktadır: Persona yalnızca arkasına gizlenen bir maske olmamakla birlikte daha çok dünyevi kişiliğe gölgesini düşüren bir mevcudiyettir. Persona ya da maske, mevkinin, erdemin, karakterin ve otoritenin bir işaretidir (Estés, 1992/2018: s. 111). Vasalisa, Baba Yaga’nın elbiselerini yıkarken onun kişiliğini oluşturan ayrıntıları, ruh hallerini görme ve anlama fırsatına da sahip olacaktır ve bu, Vasalisa’nın erginlenmesinde önemli bir adımdır.

Vasalisa yine oyuncak bebeğinin yardımıyla bütün görevleri eksiksiz halleder. Baba Yaga eve döndüğünde Vasalisa’nın her şeyi hallettiğini görünce, kusur bulamadığı için rahatsız olur ve ertesi gün yerine getirmesi için Vasalisa’ya yeni görevler verir: evi tekrar temizlemek, avluyu süpürmek, giysileri yıkamak ve bütün bunlara ek olarak pislik yığınının afyon tohumunu ayıklamak. Ayıklamak, ayırmak ya da ayırt etmek gibi fiiller gündüz rejiminin fiil şemalarıdır ve dokunma baskın

refleksiyle ilgilidirler (Durand, 1964/2017: s.113). Vasalisa'nın bir önceki görev listesinde de küflü buğdayları sağlamlardan ayırmak vardı. Buğday, ölümsüzlüğün besinidir yani hayatı simgeler (Chevalier ve Gheerbrant, 1969: s. 1023). Estés'in bakış açısına göre, masaldaki "ayırmak" eylemi şu anlama gelir:

"Taze buğday, küflü buğday, afyon tohumu ve pislik, bunların hepsi eski çağlardaki şifa verici eczacılık zanaatının kalıntılarıdır. Bu maddeler, merhem, yakı, karışım ve lapa olarak diğer ilaçları vücut üzerinde tutmak için kullanılır. Mecazi anlamda, zihin için de ilaç işlevi görürler; kimi besler, kimi dinlendirir, kimi gevşetir, kimi uyarır. Bunlar, Hayat/Ölüm/Hayat döngülerinin çeşitli yüzleridir. Baba Yaga, Vasalisa'dan sadece bunu ötekinden ayırmasını, benzer türden şeyler arasındaki farkı belirlemesini -gerçek sevgiyi, sahte sevgiden ya da besleyici hayatı kokuşmuş hayattan ayırmasını- istemez, aynı zamanda bir ilacı diğerinden ayırt etmesini de ister" (1992/2018: s. 116).

Vasalisa bu ayırt etme eylemini doğru bir şekilde yerine getirmek zorundadır. Aksi takdirde, Baba Yaga onu öldürecektir. Vasalisa fiziksel bir eylemi yerine getirirken, aynı zamanda hayatı da ölümden ayırt etmektedir. En ufak bir yanlış, kendi hayatına mal olacaktır. Vasalisa, oyuncak bebeğinin yardımıyla bu görevin üstesinden de başarılı bir şekilde gelir.

Baba Yaga eve döndüğünde Vasalisa'ya bütün bu işleri yapabildiği için çok şanslı olduğunu söyler ve Vasalisa, Baba Yaga'ya birkaç soru yöneltir. Bu sorular, karanlık ormanda Baba Yaga'nın evini bulmaya çalışırken rastladığı beyaz bir at üzerinde dörtnala giden beyazlı adam, kızıl bir at üstünde yavaş yavaş dolaşan kırmızılı adam ve siyah bir at üzerindeki siyahlar giyinmiş bir süvari hakkındadır. Baba Yaga, beyaz at üzerindeki adamın "gün", kırmızılı adamın "doğan güneş" ve siyahlar içindeki adamın da "gece" anlamına geldiğini söyler. Sembolik olarak beyaz renk, masumiyet ve neşe; kırmızı renk, tutku, acı, aşk, kan ve kendinden geçme; siyah renk ise üzüntü, suç, gizlilik, saklanma gibi anlamlara gelir (Cirlot, 1992: s. 108). Bununla birlikte atın, zaman kavramıyla da bir ilgisi bulunmaktadır. Masalda da farklı renklerdeki atlılar Vasalisa'nın yanından geçtiğinde zaman değişmektedir.

Vasalisa, Baba Yaga'ya birkaç soru daha sormak istese de cebindeki bebeği bir aşağı bir yukarı zıplayarak onu durdurur ve Vasalisa "Çok fazla şey bilmek insanı çok çabuk yaşlandırabilir." diyerek soru sormaktan vazgeçer. Baba Yaga, Vasalisa'ya artık yola düşmesi gerektiğini söyleyerek ona sopanın üzerine oturtulmuş alevli gözleri olan bir kafatası verir. Vasalisa'nın istediği ateş bu kafatasının içindedir. Baba Yaga'nın verdiği bütün ödevleri eksiksiz bir şekilde tamamlayan Vasalisa, ateşi almaya hak kazanmıştır. Ateşin, bir kafatası içerisinde Vasalisa'ya verilmesinin de bir anlamı vardır:

"Atalarla akrabalık düşüncesinde, topluluğun yaşlılarının her zaman geçerli olan özel bilgilerinin ölümlerinin ardından, kemiklerinde yaşadığına inanılır.

Kafatasının ölmüş ruhtan önemli bir kalıntı barındıran bir kubbe olduğu düşünülür... bu, öyle bir kalıntıdır ki, istenirse, ölen kişinin bütün ruhu, danışmak amacıyla bir süre için geri çağrılabilir. [...] Demek ki, Yaga, Vasalisa'ya ışıklı bir kafatası verdiği zaman, ona hayatı boyunca yanında taşıması için bir yaşlı-kadın ikonu, bir “atalar bilgeliği” vermektedir. Onu anaerkil bir bilgi mirasına, psişenin mağara ve kanyonlarında sağlam kalarak gelişen bir mirasa erginlemektedir” (Estés, 1992/2018: s. 123).

Vasalisa'ya kendisinden bir parça katan Baba Yaga, onun ormanda kaybolmadan evine dönmesini sağlar. Baba Yaga'yı ormanın içinde nereye gideceğini bilmeden dolanıp durarak arayan Vasalisa ile adımlarını sağlam bir şekilde ve nereye gittiğini bilerek atan Vasalisa arasında çok fark vardır. Masalın başındaki ve sonundaki Vasalisa aynı kişi değildir. Bütün bu süreç Vasalisa'nın inisiyasyon (erginlenme), bireyleşme süreciyle ilgilidir. İnisiyasyon, gece rejiminin sentetik yapısının sembollerinden biridir ve olgunlaşmak, ilerlemek, gelişmek gibi fiil şemalarıyla tamamlanır (Durand, 1964/2017: s. 113). Baba Yaga, Vasalisa'nın bile farkında olmadığı derin sezgisel güçlerin bir şekilde ortaya çıkmasını sağlayarak onun yeni bir kişiliğe bürünmesine yardımcı olmuştur.

“Edebi eserlerde karakterlerin çeşitli şekillerde yaşadıkları köklü değişiklikler bireyleşme ile ilişkilendirilebilir. Söz konusu durumlarda karakterlerin önceki bakış açıları değişir, bazen macera veya zorluklar yardımıyla çoğunlukla olumlu yönde evrilir, yeni bir hale veya aşamaya geçerler.

Temel olarak, ruhu oluşturan öğelerin bütünleştirilmesi süreci olarak tanımlanan bireyleşme imgelemin gece rejiminin sentetik yapısının çeşitli yönleri ile örtüşen bir kavramdır. Bu bağlamda söz konusu süreç edebi eserlerde çoğu zaman gece rejiminin ilgili yapısına özgü imgelerle bir arada yer almaktadır” (İlgürel, 2016: s. 62).

Kahramanın kendisine verilen zorlu ödevleri tamamlayarak erginlenmesi durumu birçok masalda karşımıza çıkar. Kahraman, onu koruyan ve ona yardım eden süper bir güç sayesinde zorlu aşamalardan tek tek geçerek kendi benliğinin farkına varır (Campbell, 2004: s. 89). Vasalisa, karanlık ormanda evine dönerken bir ara kafatasının saçtığı ışıktan korkar ve onu fırlatıp atmaya düşünür ama kafatası Vasalisa'yla konuşarak onu sakinleştirir. Varlığın sona ermesini yani ölümü simgeleyen kafatası (Cirlot, 1992: s. 115), Vasalisa'ya kötülük yapan üvey anne ve üvey kız kardeşleri ortadan kaldırma görevini üstlenecektir. Masal şu şekilde son bulur:

“Vasalisa tehlikeli yolculuğunu sağ salim bitirdiği ve yeniden ateş getirdiği için, evine büyük bir zafer duygusuyla girmiş. Ama sopadaki kafatası, üvey annenin ve kız kardeşlerin her hareketini izliyor ve belleğine kazıyormuş ve sabah 29 olduğunda hain üçlüyü yakarak küle çevirmiş” (Estés. 1992/2018: s. 93).

Üvey anne ve kız kardeşlerin gölge ögeler olduğundan daha önce bahsedilmişti. Vasalisa bu negatif gölge ögelere tepki göstererek onları yok etmek için ateşli kafatasına başvurmuştur. Baba Yaga'nın verdiği bu ateşli kafatası, bilginin alevini taşımaktadır. Vasalisa'nın annesinin sezgisel güçleri nasıl bir oyuncak bebek aracılığıyla Vasalisa'ya aktarılmışsa, Baba Yaga'nın sezgisel güçleri de bu ateşli kafatası sayesinde Vasalisa'ya geçmiştir. Vasalisa, ateşli kafatasını fırlatıp atmak istediğinde, ona engel olunmuştur. Böylece Vasalisa inisiyasyon sürecini tamamlamış ve onun bu süreci tamamlamasını engelleyenlerden ateşli kafatası sayesinde sonsuza dek kurtulmuştur.

III. Sonuç

Bu çalışmada, eski bir Rus masalı olan “Vasalisa”nın, Clarissa P. Estés'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* kitabındaki versiyonu çözümlenmiş ve Estés'in Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji kuramını temel alarak yaptığı incelemeden yola çıkılarak Fransız düşünür Gilbert Durand'ın kurucusu olduğu İmgesel Yapısalcılık üzerinde durulmuştur. Masalda kullanılan semboller ve karakterler, söz konusu kuramlar temel alınarak bir inceleme yapılmasında kolaylık sağlamıştır.

Çok katmanlı olan ve çeşitli semboller içeren “Vasalisa” masalı, masala adını veren anlatı başkişisinin erginlenme süreciyle ilgilidir. Bilgeliğin yolundan giderek kendisine verilen ödevleri eksiksiz bir şekilde tamamlayan Vasalisa, ölmesi gerekenlerin de ölmesine izin vererek yeni bir benliğe bürünmüştür. Vasalisa ile onun kendisini bulmasını sağlayan bilge kişi Baba Yaga arasında bir tezatlık söz konusudur. Baba Yaga'da gündüz rejimi ağır basarken, Vasalisa'da gece rejiminin sentetik yapısı hakimdir. Annesinin sezgisel güçlerine cebinde taşıdığı küçük bir oyuncak bebek sayesinde ulaşan Vasalisa, yine bu bebeğin yardımlarıyla inisiyasyon yani bireyleşme sürecindeki bütün aşamalardan geçmiştir.

Baba Yaga'nın verdiği ateşli kafatası hem Vasalisa'nın karanlık ormandan evine sağ salim dönmesini sağlamış hem de onun kendi ayakları üzerinde durabilen genç bir kadına dönüşmesindeki en büyük yardımcısı olmuştur. Bu kafatası, Vasalisa'nın sezgisel güçlerini köreltmeye çalışan üvey anne ve kız kardeşlerin de sonunu getirerek Vasalisa'nın erginlenme, kendini bulma süreci boyunca önüne çıkan bütün engelleri kaldırmıştır.

Kaynakça

Campbell, Joseph. (2004). *The Hero With A Thousand Faces*, Princeton: Princeton University Press.

Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain. (1986). *Diccionario de los Símbolos*, Barcelona: Editorial Herder.

Cirlot, Juan-Eduardo. (1992). *Diccionario de Símbolos*, Barcelona: Editorial Labor.

Durand, Gilbert. (2017). *Sembolik İmgelem*, Ayşe Meral (Çev), İstanbul: İnsan Yayınları (Orijinali 1964’te yayımlanmıştır).

Estés, Clarissa Pinkola. (2018). *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, Hakan Atalay (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinali 1992’de yayımlanmıştır).

Jung, Carl Gustav. (2005). *Dört Arketip*, Zehra Aksu Yılmaz (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları (Orijinali 1976’da yayımlanmıştır).

Jung, Carl Gustav. (2006). *Analitik Psikoloji*, Ender Gürol (Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi (Orijinali 1997’de yayımlanmıştır).

İlgürel, Mehmet. (2016). *Julio Cortázar’ın Öykülerinin Sembolik İmgelemi*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.